

Darko Novaković

Ilija Crijević: nekoliko pjesama

Dubrovčanin Ilija Crijević (1463-1520) jedan je od kanonskih pjesnika hrvatsko-ga latiniteta. Nakon početnog obrazovanja u rodnom gradu, školovanje je nastavio u Italiji; početkom osamdesetih godina boravio je u Ferrari kod Battiste Guarina i Lodovica Carbonea, a 21.IV.1484. u Rimu, u Akademiji Pomponija Leta, okrunjen je kao *poeta laureatus*. Otada sustavno rabi latinizirano ime *Aelius Lampridius Cervinus*. Iako je bio neobično plodan autor, za života je uspio tiskati tek nekoliko epigrama i jedan kraći predgovor, sve kao popratne tekstove u tuđim publikacijama. Svi drugi njegovi tekstovi, stihovani i prozni, ostali su u rukopisima.

Nekoliko desetaka stihova koje ovdje prvi put predstavljamo u hrvatskom prijevodu kratak su podsjetnik na golem sadržajni i oblikovni raspon Crijevićeve ostavštine: od nabožnih pjesama, preko poslanica vladarima do satiričkih epigrama o sugrađanima. Ili: od sapfičkih strofa, preko glikoneja, elegijskih distiha, falečkih jedanaesteraca do holijamba.

Prepjeve namjerno nismo opteretili fusnotama, u nadi da bi cjeline i nakon ovolika protoka vremena morale ostati dojmljive, bez napadnih komentara koji prekidaju čitanje. Dvije ili tri realije, ako se uistinu pokažu zagonetnima, zainteresirani će čitalac, vjerujemo, u modernim tehnološkim okolnostima lako otkriti sam.

Latinski izvornici preuzeti su iz izdanja: »Autografi Ilije Crijevića I: *Vat. lat. 1678*«, u knjizi: *Hrvatska književna baština III, Ex libris*, Zagreb, 2004. [2005], ur. D. Fališevac, J. Lisac, D. Novaković, str. 9-251.

2.3. Crux

Mollibus seu te generauit aruis
Balsamo tellus potiore sylua
Teque Iordanis sacer irrigauit,
Nobile lignum,

Siue te flauo Sinays fluentem 5
Nectare et dulcis recreauit aura;
Siue sortita es Libanum parentem
Stipite duro,

Quam laborantes Boreas et Eurus 10
Arborem sanctam solidasse gaudent
Neu uacillares oneranda tanti
Mole laboris,

Sed nimis trunco stabili nec unquam
Impari tantum bene sustineres
Pondus et duro nimium tenaces 15
Robore clausos.

Sic diu nullos fragilis per annos
Rite seruaris, carie nec ulla
Laesa perduras, alios nec unquam
Accipis usus. 20

Pertinax trunco male congruenti
Vtilis quadras operi nec ullo;
Decipis fabros totiens et ipsam
Fallis amusim.

Congruo tandem studiosa tigno 25
Arcta conniues sterilisque truncus
Vberes fructus, operosa mundo
Commoda praestas.

Quot reflorescunt bona fructuosae
Arboris, quantum recidiua regnas 30
Inter et syluas dominaris omnes
Germine tanto!

Križ

Možda na čistini si niklo tihoj,
Gdje je šuma izrasla balzamova,
Pa te ondje kvasio sveti Jordan,
Prečasno drvo,

Možda žučkast nektar je Tebi dala 5
Gora Sinaj, hladio blag Te dašak,
Možda Tvoj je roditelj Liban, prepun
Tvrđih stabala,

Pa te Borej krijepio, brat mu Eur, 10
Svetom drvu dajući rado snagu,
Da kad na Te navale golem teret
Ne pukneš jedno,

Već da zdravom srčikom svako breme
Uvijek možeš podnijeti, svu težinu
Koja padne na Tebe, pa i one 15
Okrutne čavle.

Dugim slijedom stoljeća nisi puklo,
Čuvaš oblik negđanji, pa ni crv Ti
Nigdje ničim ne škodi niti drugu
Namjenu imaš: 20

Tvoj se sastav opire čvrsto svemu,
Ni za koju pogodno nisi svrhu,
Varaš ruke stolarske, uvijek oštrom
Izmičeš dlijetu.

Naposljedku pristaješ poput drva 25
Biti građa, samo što Tvoja suha
Greda rađa plodove, nosi svijetu
Golema dobra.

Kako mnogo s plodnoga stabla sjaji
Blaga! Kako kraljevski vraćaš ugled, 30
Pa se nad sve izdižeš opet šume
Izdankom takvim!

Vnico quamuis opulenta flore
Vincis et lucos orientis omnes,
Vincis et fructus Arabum perenni
Flore nitentes. 35

Tu recens prisca antidotum ueneni
Et uetustatis medicina praesens,
Expas primi genus inquinatum
Semine mali. 40

Damna laetalis uetitique pomi
Tristia atque aegros releuas iacentes
Totque mortales pariter sepultos
Erigis una.

Ergo tu rerum medica et salubris
Consulis uitae meliore succo;
Noxii fructus furiale uirus
Sedula curas 45

Fonte – quid mirum? – laticis benigni
Et Iouis nostri pluuiam ingruente
Arctubus sanctis saturata uiuo
Fonte bearis. 50

Ergo tu, tantae pietatis arbor
Testis, aeternum monimenta nostri
Principis seruas nec inane ueri
Pignus amoris. 55

Hostium uictrix, Acherontis horror,
Gentium custos, hominum saluti
Nata, qua mortem moriens peremit
Auspice Christus, 60

Tartara et manes spoliavit imos,
Crux salutaris, mihi rite salue,
Sola uictoris Domini trophaeum,
Sola triumphus.

Premda jedan jedini cvijet Te krasi,
Nema gaja ljepšega cijeli Istok,
Nije ljepša arapska zemlja što je
Vječno u cvatu, 35

Nov si protuotrov za drevnu bolest,
Lijek što odmah popravlja staro stanje,
Skidaš s roda ljudskoga groznu ljagu
Istočnog grijeha, 40

Blažiš kobni učinak zabranjenog
Voća, pružaš utjehu bolesniku,
I u jednom trenu toliko mnoštvo
Dižeš iz groba.

Pružoš pomoć, pomno do pravog zdravlja
Vodiš život, svojom jedrinom moćnom
Kleti otrov opakog, grijeshnog ploda
Tjeraš na uzmak, 45

Kakvo čudo? Izvorskom blagom kapljom
Natapano, skvašeno kišom kojom
Višnji otac prao je sveto tijelo,
Bujaš u snazi! 50

Stablo, Ti si žrtve tolike svjedok,
Uspomenu čuvaš na našeg Kralja
Vječnu, čuvaš istinski, čvrsti zalog
Ljubavi prave. 55

Pobjedniče dušmana, grozo pakla,
Ti si branič naroda, spas za ljude,
Umirući na Tebi, smrt je smrti
Zadao Gospod, 60

Plijen je mraku oteo donjeg svijeta!
Tebe smjerno pozdravljam, Križu Spasa!
Jedini si pobjede Božje znamen,
Jedini vladaš!

1.15. Precatio ad Deum pro patria

Naturae pater optime, Immortalis et artifex, Exaudi, Deus unice, Mundi rector et arbiter, O tutela fidelium	5
Praesens, insuperabilis, Nos munimine munias Caelesti, nec obaudias Turbae carmina flebilis, Implorantia supplici	10
Clamore misericordiam! Exaudi, Deus optime, Et nos nostraque protegas Armis auxiliariibus Caelestique potentia.	15
Caelum mille fragoribus Frangas impetuosius, Et Titania dissipa Templis arma minantia Et Christi rea sanguinis.	20
Nos praedam pius eripe Diris faucibus hostium, Nos humanitus impares Tot praedonibus impiis Mortalique ope debiles	25
Victrici tege dextera. Et cunctos abigas dolos Luporum insidiantium, Ne nocturnus obambulet Christi raptor ouilia;	30
Verum impune uel hostium Secura undique lusitent, Tutis credita pascuis, Quae nunc insolitum pauent, Tam praesente periculo	35
Nullis tuta repagulis.	

Molitva Bogu za domovinu

Oče najbolji svemira, Tvorče kojem je tuđa smrt, Čuj me, jedini Bože moj, Kralju Zemlje i suče njen, Svojih vjernika zaštito,	5
Uvijek nazočna, najjača, Štitom štiti nas nebeskim, Nemoj prečuti što te Tvoj Moli snuždeno plačni puk, Smjernom molitvom zaziva	10
Da mu jadnom se smiluješ! Čuj me, najbolji Bože moj, Nas zakrili i naše sve Snagom svojega oružja, Svojom nebeskom jakošću!	15
Daj da tutnjava gromova Nebom posvuda odzvanja, Odbij Titane čiji mač Krv je Kristovu prolio, Sad se sprema da ruši hram!	20
Ne daj, Oče, da lak smo plijen Ždrijelu prokletom dušmanskom; Ljude slabe, nedorasle Mnoštvu pljačkaškom, bezbožnom, Smrtne, nejake, desnicom	25
Pobjedonosnom očuvaj! Od nas varke odagnaj sve Koje smišljaju vuci zli, Da po noći u Kristov tor Ne bi ušao razbojnik,	30
Već da slobodno ovčice Svud bez straha se igraju, Pasu sigurno pašnjakom: Sad su silno uzdrhtale, Jer pred ovom opasnošću	35
Nigdje ne vide pravi spas.	

1.7. Ad Regem Vladislauum	
Quamuis Smyrnaeos, Princeps, mereare cothurnos Sisque Bianoreae dignus honore tubae, Nec satis ingenii confidere robore possim, Nec sperem meritis carmina digna tuis, Simque puellares pro tempore dicere flammas	5
Aptior et querulas sollicitare fides Quam uidear dignus tantis et idoneus actis Et par pro titulis esse poeta tuis. Nanque dehortatur nugas tua fama minores, Territat et lus gloria tanta meos.	10
Meque Ladislaii probitas, prudentia, uirtus Obruit ingenio non capienda meo. Non tamen haec aetas mea detrectaret et huius Grande recusaret summere molis onus, Vt cupio, nec te mea Musa refelleret, essent	15
Ocia si Musae quantulacunque meae. Sed mea, ceu uariis pinus iactata procellis Quaeque indignanti naufraga fertur aqua, Nunc his nunc illis mens uoluitur anxia curis, Fluctuat et multis irrequieta malis.	20
Fluctuat et fatis male contristamur iniquis, Nec nostrae aspicio sidera dextra rati. Accumulat tantos coniunx miseranda dolores, Quae mihi primaevi floris adempta fuit: Cuius morte mea mutarim funera, cui non	25
Ad Stygios amnes deprecer ire comes. Ergo alios aliis nectit Fortuna labores Ne quando miseris non sit acerba modis. Atque ita nunc rerum sub conditione sinistra Excidit ingenii portio quanta mei!	30
Securos igitur poscant tua carmina uates, Quorum mens nullis debilitata malis. Non uacat haec tantis agitados scribere curis, Quae uacuo festi tempore uatis egent.	35
Nam mihi tempestas trux impedit atque moratur Quod iubet officii gratia magna tui. Ergo desidia nec tanta silentia nostrae, Nec nobis uitium hoc attribuisse uelis, Sed potius casu Fortunae adscribe nocentis:	40
Tale uoluntatis pignus habere sat est.	

Kralju Vladislavu	
Premda zaslužuješ, kralju, da slavi Te pjesnik iz Smirne, Da mantovanski rog zatrubi Tebi u čast, Bojim se da su mi snage nedorasle takvu zadatku, Nemam nade da moj Tebe je dostojan stih!	
Spremniji ovaj sam čas da o strasnoj ljubavi pjevam, Ili da s glazbala svog žalobni izvijam zvuk, No što bih dolično znao o djelima pjevati Tvojim, Vladarskom sjaju Tvom prikladnu pronaći riječ. Naime, ugled Tvoj obeshrabruje ovlašni pristup, Tvoj nenadmašivi glas peru mi ulijeva strah;	5
Vladislav svojom dobrotom, vrlinom, mudrošću, za me Teret je prevelik: za nj moj je neprimjeren duh! Ne bih ipak, s ovoliko ljeta, odbijao poziv, Niti breme bih to s ramena skidao svog, Naprotiv, moja se Muza ni trenu nećkala ne bi – Samo kad Muza bi svoj napokon imala mir!	10
Ali moja duša, ko brod u olujnom moru, Čiji probijen trup grabi podivljali val, Tone, dok sad ju jedna, sad druga potapa briga, Mnoga i razna joj zla ne daju mira ni čas.	15
Tone, a kleta sudbina u tugu me baca duboku, Ne stiže brodu mom s neba spasonosni znak. Takvo mi obilje boli uvećava nesretna žena, Kojoj je životni cvijet otrgla okrutna smrt, Umjesto koje bih sam u lijesu ležao, s kojom	20
Ne bih se krzmao ja sići u podzemni svijet. Tako mi nesreća muke navaljuje jedne na druge, Pazi da nikad me bol, nikad ne napusti jad. Silnih je nedaća niz okrnjio moju vještinu: Kako je postao slab negdanji pjesnički dar!	25
Pjesme o kojima pričaš zahtijevaju bezbrižnost, spokoj, Pjesnike kojima duh ne kinji nikakvo zlo. Ne može tjeskoban čovjek, nestaložen, pisati ono Za što je potreban mir, radosnog stvaranja žar.	30
Teške mi prilike sad ne dopuštaju, na žalost, da se Ljubaznom pozivu Tvom odužim kako je red. Ne bih volio ipak da lijenosti pripišeš mojoj Ovaj prinudni muk, ni da ga držiš za grijeh, Nego u njemu gledaj prevrtljivost nesklone Sudbe: Dobre volje je znak ovo što šaljem Ti sad.	35
	40

1.31. De Gluba

Conclamata iacet cum coniuge Gluba sepulto,
 Tota peregrini gurgite mersa meri.
 Et senio et uino est bis deploratus uterque,
 Certatimque illos mors quasi bina tenet.
 Deprehensos lex nostra tamen uinaria punit 5
 Quod uetitum mensis apposuere merum,
 Indigenam iussi et proprium potare Lyaeum
 Externi latices lege uetante cadi.
 Minoae ualeant sortes: hic ebria si qua est,
 Sistat et externo larua sepulta mero. 10

1.23. In auaros

Vt commercia, quae uoles, auari
 Vites diuitis et cauere discas,
 Quamuis non egeas, egere fingas:
 Hac sola est opus arte flagitandi.

1.24.

Noster Nicolinus sapit sodalis,
 Tollendis bonus artifex auaris:
 Nam discedere quos cupit facetus,
 Vltro gratuitos rogando nummos
 Vrbanis salibus facit ualere. 5

Ljuba

Ljuba na sveopću žalost u grobu počiva s mužem:
 Koban bio je njoj uvozne kapljice mlaz.
 Njima dvoma su kraj priskrbili starost i vino,
 Pa ih je – takav je sud – odnijela dvostruka smrt. 5
 Još su povrijedili teško i državni zakon o vinu,
 Jer su na kućni stol stavljali zabranjen vrč,
 Premda su smjeli piti tek sok od domaćeg grožđa;
 (Inozemnu je kap propis zabranio strog).
 Neka im ne sudi nitko: nek gost im je pijana sablast 10
 Kojoj također je smrt donio uvozni srk.

Protiv škrtaca

Da se bogatog škrtca lako riješiš,
 Da si spreman na svaki njegov potez,
 Pretvaraj se da nemaš, premda imaš.
 Moraš pitati! Samo to ti treba!

24.

Naš je prijatelj Nikolica mudrac,
 Pravi umjetnik da odagna škrtce.
 Kad se riješiti nekog od njih hoće,
 Samo zapita da mu daju novac,
 Pa im tako uz šalu kaže zbogom. 5

1.29. In paedagogum

Qui clamitabat Seruium atque Donatum
 Nihil sapere, praegrandibus strepens sclopis,
 Asiaticorum instar tumidus, inanesque
 Ex utricosis follibus uomens uentos,
 Vaniloquus, insulsus, procax, inurbanus, 5
 Idemque rusticus, ut bubulcus aut fossor,
 Elinguis, infans, horridus, rudis, crassus,
 Et bimulorum instar sapiens, sed apprime
 Captator acer, et mendax, adulator
 Et uersipellis et uerator antiquus, 10
 Exsibilatus a scolis et explosus
 Silet duce, auspice et Bocichemo auctore,
 Puerisque hyare dedocenda non audet
 Nec friuola effutire blactero uilis.
 Sic illyrismis temperauit inuitus, 15
 Docere nec licet precario et gratis.
 An litteris an plus silentio debet
 Rhacusa? Pendeo, catedra deserta est,
 Interdiuque muta, barbaris tantum
 Bubonibusque noctuisque respondet. 20
 O maximum lucrum, et salario maius,
 Quod obsoletam sribiliginem abstergit
 Impuberum sermo, indoles iuuentutis
 Cultu, lepore, moribus uenustatur!
 Simul poetae rhetoresque respirant: 25
 Vterque Plinius, Cicero, Maro, Flaccus,
 Tersere labem, monstra pędagogorum,
 Nec inuenustus est Ouidio naeuus.
 Quid ergo pęmii huic, Rhacusa, decernis?
 Quid gratiae reponis? Aelio auctore 30
 Duplex minerual et salarium duplex:
 Purgauit ille pestilentia ludum.

Protiv učitelja

I Servija i Donata je on zvao
 Budalom, praskao ko gromki top, nadut
 Ko azijski govornik, čiji mijeh šuplji,
 Kad probuši se, pusti samo slab vjetar;
 Hvalisavac, dosadnjak, drznik, čist seljak, 5
 Neotesanac, čobanin i prost težak,
 Mutavko, nijemi divljak, klipán, glup tikvan,
 Dvogodišnjak po mozgu, ali vješt vrlo
 Da dodvori se, laskajući laž lane,
 Kabanicu da s vjetrom mijenja, sklon varci. 10
 Na školi više nije! Bačen van, šuti
 (Za otpust mig je Bečikemi sam dao),
 Ne uči više jednu djecu sve krivo,
 Ne trtlja grozne bedastoće, stvor glupi,
 Već trpi bol što ilirsku mu riječ krate; 15
 Bez plaće bi u razred, prosi, svud kumi.
 Da l' Dubrovniku veću korist muk nosi
 Il znanje? Ne znam! Katedra je sad pusta,
 Po danu nijema, odgovor još njen čeka
 Tek barbar, neka sova ili ćuk noćni. 20
 Dobitak to je golem, nema za nj plaće,
 Jer porabe se naopake trag briše
 Iz usta dječjih; prirodni im dar sada
 Pristojnost krasi, promišljenost, fin odgoj,
 Dok pjesnik i govornik vode nov život: 25
 Ciceron s dvama Plinijima, Flak, Maron
 Od ljage učiteljske čiste svoj obraz,
 A Ovidije skida s lica crn madež.
 Koliko, Dubrovniče, dakle, to vrijedi?
 Što nudiš za to? Ilijin je sud ovo:
 Nek dvostruko mu oba, Grad i đak, plate: 30
 Iz temelja je raskužio on školu!